

Tradičná rozprávka

Ryszard Mozgol

24. októbra 2019 ✝ Spoločnosť

Dávne báje sú blízke katolíckemu chápaniu sveta. V ich pohľade je skrytá transcendencia, ktorá vníma svet nielen v jeho hmotných hraniciach, ale tiež v hraniciach neviditeľných, ktoré sú rovnako stvorené Bohom. Je to okrem iného prejav ľudského uvedomenia si existencie nesmrteľnej duše. Tento svet trvá súbežne s ľudským a je nezávislý na ľudskom pôsobení. Neznamená to však, že nehmotný svet nemôže pôsobiť na svet ľudí. V nepretržite prebiehajúcim boji medzi dobrom a zlom, ktorý je ústrednou osou rozprávok, je ľudským bytostiam zverená dôležitá úloha poraziť definitívne sily zla.

Zdroj: wikipedia.com

K dosiahnutiu víťazstva sú nutné cnosti a sila, ktorú človek nemá sám zo seba. Vízia sveta v tradičnej rozprávke je sviatosť, sviatosť sa skrýva pod maskou symbolov a artefaktov. Významnými prvkami takého ponímania skutočnosti sú zázraky a tajomstvá, ktoré hrdinom zaručujú ochranu, sú ich pokrmom a zdrojom poznania. Ale to nie je všetko, čo je nutné k porazeniu zla a dosiahnutia vavrínu víťazstva. V každej tradičnej rozprávke hrdina víťazí len vďaka tichému súhlasu vyšších síl dobra stojacich po jeho boku. Rozprávky nás učia odvahe a hrdinstvu, zároveň ale ukazujú ľudskú obmedzenosť, a tým zdôrazňujú nutnosť pokory.

Rozprávky hovoria o trvalých a podstatných veciach. Svojim heroickým ponímaním života stavajú na jedno z prvých miesto ľudských cností odvalu. Keby nebolo Petrovej odvahy v Letopisoch Narnie, tak by čarodejnica ovládla celú rozprávkovú ríšu a nastolila vládu zla. V rozprávkach však nie je dôležitá iba odvaha. Rovnako dôležitou cnosťou je trpezlivosť, vďaka ktorej napr. Eliška zachráni svojich bratov začarovaných v divokej labuti (Divoká labuť). Lancelot neobstál v svojej skúške vernosti kráľovi Artušovi, lebo ho zradil. Na druhú stranu Artuš svojim nespútaným hnevom stratil kráľovstvo a získal ho späť až po mnohých strádaniach a pokání, pričom zaňho zaplatil najvyššiu cenu – cenu života. Obetavosť tichého a skromného Sama Mukra z Pána prsteňov, ktorý po celú dobu stojí v tieni svojho pána, v poslednej, najdramatickejšej chvíli zachráni svet pred zlom. Víťazstvo Froda Bublíka bolo v skutočnosti víťazstvom pokory, pevnosti a šľachetnosti toho, ktorý ho sprevádzal. Rozprávky nás učia, že sľub je nutné vždy

dodržať. Musí byť dodržaný, aj keby sa nám zdal nezmyselný a veštil možnú ujmu, ako ukazuje rozprávka Žabí kráľ (bratia Grimmovci), kde je cenou za získanie drahocenného pokladu priateľstvo so žabou.

Práve z tejto rozprávky si robil posmech Max Muller: „Ako sa to mohlo stať, že takú rozprávku vôbec niekto niekedy vymyslel? Ľudia, dúfajme, boli vždy dosť osvietení, aby im došla jej hlúposť.“ Tým sa Muller stal prorokom pokroku – prorokom našej doby, v ktorej dodržiavanie záväzkov podlieha obchodným zákonom s možnosťou sľub hocikedy reklamovať...

Rozprávky hovoria o tom, čo poznáme, ale nemuselo nás to nevyhnutne postretnúť. Sú literárnym druhom, ktorý sa, hneď po mýtoch, najviac opiera o archetypálny popis skutočnosti. Rozprávková láska je láskou na prvý pohľad, ako to je napr. v Andersenovej rozprávke o Malej morskej víle. Ale nikdy nie je bez utrpenia. Než sa princ postaví so svojou vyvolenou na svadobný koberec, aby s ňou „dlho a šťastne žil“, musí najprv prekonať mnohé prekážky osudu, podstúpiť mnoho skúšok a prejaviť dobré stránky svojej povahy. Rozprávková láska je synonymom nebeskej blaženosti. Ako napísal Charles Dickens: Červená čiapočka bola mojou prvou láskou. Cítil som, že keby som sa s Červenou čiapočkou oženil, tak by som žil v dokonalom šťastí.“

Široké cesty vedú v rozprávkach väčšinou priamo do dračej tlamy, zatiaľ čo nebezpečné cesty cez temný les môžu doviesť dokonca aj chudého pastierika priamo na kráľovský trón. Rozprávka nie je rozhodne reklamou na ľahký a rýchly úspech. O tom sa mohli presvedčiť aj nevlastné sestry v rozprávke Pani Zima (bratia Grimmovci). Bratia sa bohužiaľ nie vždy milujú bratskou láskou, v rozprávkach spolu ako rivali často zvädzajú boj, ktorý obvykle končí víťazstvom toho, ktorého talenty sú skryté. Ako napríklad v rozprávke Zlatá hus (bratia Grimmovci). Spravodlivosť je základným rysom tradičnej rozprávky.

Rozprávky odrážajú naše túžby, nie však naše možnosti. Je to viditeľný smútok za tým, čo ľudstvo stratilo. V rozprávkovom svete zbral tento smútok na seba habit utkaný z ľudskej fantázie, avšak sú tu jasné základné znaky. Je to smútok po jednote a bratstve s ostatnými bytosťami, ktorý sa občas prejavuje umením hovoriť s inými zvieratami – rozprávka bratov Grimmovcov O troch bratoch, prípadne sa týka prekonania fyzikálnych hraníc získaním schopnosti rýchlo sa premiestňovať v priestore (lietajúci koberec) a čase (Merlin) alebo ovládať živly – napr. ohňa (rozprávka Šesť služobníkov bratov Grimmovcov).

Tieto túžby sú neoddeliteľným prvkom rozprávkových kúziel a čarov, bez nich sa tento literárny druh neobíde. Mýlil by sa ten, kto by ich považoval za obyčajnú okrasu. S istým rizikom môžeme prehlásiť, že sú z ľudskej fantázie vyrastajúcim smútkom za realitou, ktorú ľudstvo stratilo dedičným hriechom. „Pred dávnymi a dávnymi časmi...“ – tak znie začiatok mnohých tradičných rozprávok, ktoré hľadajú krásu, ušľachtilosť a dobro v pôvodnom stave (minulosti), nie v súčasnosti či budúcnosti. Tento prvok najviac vyhovuje deťom, ktoré vždy otvorene prejavujú svoje túžby a vynikajú prirodzeným sklonom utiekať sa do sveta fantázie.

Bruno Bettelheim vo svojom obsiahlom diele podáva zaujímavý príklad detských sklonov, ktoré sa prejavujú v ich prianiach. Istý učiteľ fyziky, ktorý pracoval so skupinou inteligentných osem a deväťročných detí, sa im snažil vysvetliť pohyb kométy vo vesmírnom priestore. Za týmto účelom mali deti vyrobiť papierový model slnečnej sústavy s obežnou dráhou Kohoutkovej kométy. Deti Bettelheimovi s nadšením rozprávali, pod akým uhlom sa kométa pohybuje voči rôznym planétam. V istú chvíľu jedno z detí, keď odpovedalo na ďalšiu ťažkú otázku, prehlásilo, že drží v ruke kométu. Bettelheim sa teda spýtal, ako je možné, že kométa, ktorú

drží v ruke, sa zároveň pohybuje vo vesmíre. To priviedlo deti do rozpakov. Potom, čo im učiteľ nedal uspokojivú odpoveď, pretože prehlásil, že sa jedná iba o papierový model, ktorý predstavuje realitu v kozme, stratili o výukovú hru záujem. Kométa, ktorú dieťa s takou hrdosťou držalo v ruke, skončila v koši... Bettelheim podotýka: „Keď pre nich boli kúsky papiera planétami a kométou, chceli si ich zobrať domov a ukázať rodičom, teraz ale pre nich stratili význam.“ Kométy boli pre deti symbolom zázraku a tajomstva, zosobnením túžby poznávať vzdialené miesta.

Zdroj: needpix.com

Rozprávky nás chránia pred „ohavnosťou spustošenia“ dnešnej doby. Uzdravujú a potešujú, sú únikom pred svetom. Vďaka nim, ako píše G.K. Chesterton, môžeme premôcť netvorov každodennosti. Musíme len pamätať na Spasiteľove slová a utiekať sa k nim objavujúc v svojej duši prostotu dieťaťa. Svet za oknom môže vyzeráť úplne inak, ak vypneme televíziu a pozrieme sa naňho vlastnými očami. Potom rozprávka uzdravuje. Pokrokári všetkého druhu u rozprávok najviac nenávidia práve tento prvok úniku od diabolského hluku smerom k dávne mu svetu – vznešenej etike: cti, vernosti a šľachetnosti.

Tento únik najlepšie vystihol a zároveň bránil J. R. R. Tolkien: „Prečo by sme sa mali posmieváť človeku, ktorý potom, čo sa ocitol vo väzení, pokúša sa odtiaľ dostať preč a ísť domov? A ak sa mu to nedarí, prečo by sme sa mu mali smiať, ak premýšľa a hovorí o iných veciach, než sú dozorcovia a väzenské steny?“ Tradičná rozprávka je overenou formou úniku pred krutou realitou, ku ktorému sa Európa nie raz uchýlila (v 14. storočí sa dokonca stal istou formou kultúry). Je to vždy únik do dávnych dôb. Rozprávky sú odleskom svätých dejín vykúpenia (dedičný hriech – Božie narodenie – evanjelium – zmŕtvychvstanie), ktoré sú pravou tragédiou s jednou ozajstnou *eukatastrophe* (šťastné rozuzlenie).

Ako napísal Tolkien: „Evanjelium legendy nezrušilo, ale posvätilo, hlavne ich „šťastný koniec“. Kresťan musí aj naďalej pracovať, myslou i telom, trpieť, dúfať a umierať. Teraz však musí pochopiť, že všetky jeho sklony a schopnosti majú svoj zmysel, ktorý môže byť naplnený.“ To je skutočná moc rozprávok – šťastný koniec a konečné víťazstvo dobra nad zlom. Víťazstvo, ktoré si predsa praje každý človek dobrej vôle. Tento šťastný koniec rovnako odráža ľudskú nádej a túžbu po uzdravujúcej a posilňujúcej milosti, ktorá stále zakončí ťažkú púť plnú bojov a utrpenia sviatostným výrokom: „a potom spolu žili šťastne až do smrti“. Rozprávka má uzdravujúcu moc, núti nás byť lepšími, môže sa stať účinnou obranou hrádzou proti hordám všeobecného barbarstva, môže byť nakoniec aj útechou, ktorá nám dáva nádej v konečné a rozhodné víťazstvo dobra.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/tradicna-rozpravka/>